

Міністерство освіти і науки України
Міжнародний Інститут Інклюзії
Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника
Ужгородський національний університет
Університет Коменського в Братиславі (Словаччина)
Аріельський Університет (Ізраїль)
Жешівський Університет (Польща)
Університет Альберти (Канада)
Університет ім. Грента МакЮена (Канада)
Університет Мінесоти (США)
Університет прикладних наук Сатакунту (Фінляндія)
ГО «СМАРТ- Персона»
ГО «Українська асоціація корекційних педагогів»
ГО «Асоціація сприяння розвитку безперервної освіти»

EDUCATION, SCIENCE AND CULTURE OF UKRAINE IN THE WORLD: MOBILITY, GLOBALIZATION, INCLUSION

**Збірник тез
учасників міжнародного стажування
в рамках
Міжнародного науково-практичного симпозиуму
ОСВІТА, НАУКА ТА КУЛЬТУРА
УКРАЇНИ В СВІТІ: МОБІЛЬНІСТЬ,
ГЛОБАЛІЗАЦІЯ, ІНКЛЮЗІЯ**

23-24 серпня 2022 року

Збірник тез Міжнародного науково-практичного симпозиуму «Освіта, наука та культура України в світі: мобільність, глобалізація, інклюзія», 23-24 серпня 2022 р. за заг. ред. З. П. Ленів. Львів, 2022. с.

© Автори тез, 2022

© Міжнародний інститут інклюзії, 2022

Цибульська Світлана Михайлівна

ІПО Київського столичного університету імені Бориса Грінченка,
старший викладач, кандидат педагогічних наук,
м. Київ, Україна

РОЗВИТОК ДІАЛОГІЧНОГО МОВЛЕННЯ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ

Анотація. У статті висвітлено особливості формування у молодших школярів діалогічного мовлення. Охарактеризовано методи та види вправ, що стимулюють мовленнєву активність дітей, розглянуто методику їх проведення.

Ключові слова: діалог, діалогічне мовлення, комунікативна компетентність, мовленнєва діяльність, спілкування.

Abstract. The article highlights the peculiarities of the formation of dialogic speech of younger schoolchildren. The methods and types of exercises that stimulate children's speech activity are characterized, the method of their implementation is considered.

Key words: dialogue, dialogical speech, communicative competence, speech activity, communication.

Бурхливі зміни у різних галузях політичного, економічного, культурного життя країни спонукають до переосмислення проблем шкільної освіти з позиції принципів демократії та пошуків шляхів підвищення її теоретичного і практичного рівнів. Ці тенденції знайшли своє відображення в основних законодавчих документах: Закон України «Про освіту», Закон України «Про повну загальну середню освіту», Концепція Нової української школи, Державні стандарт навчання. Одним із найважливіших завдань закладів середньої освіти постає формування цілісної, гармонійної особистості з високим рівнем компетенцій, здатних реалізувати себе у всіх сферах суспільного життя. За таких умов зростає потреба у підвищенні загального культурного рівня здобувачів освіти. Оскільки ступінь володіння мовою є певним маркером культури спілкування особистості, її освіченості, тому вивченню української мови відводиться вирішальна роль у навчанні, вихованні та розвитку школярів.

«Нині вчительство має піклуватися про чистоту, виразність, багатство мовлення своїх вихованців, прищеплювати їм любов до української мови, необхідність і бажання спілкуватися нею не тільки в навчальній діяльності на уроках, а й у повсякденному житті, формуючи таким чином ключову комунікативну компетентність» [1, с. 4-5]. Основу комунікативної компетентності становить здатність застосовувати знання мови у власному спілкуванні з додержанням українського мовленнєвого етикету, сприймати діалогічне мовлення на слух, взаємодіяти з іншими у груповій діяльності контактено або на дистанції, беручи на себе виконання різних соціальних ролей. Завдання вчителя - розвивати усі види мовленнєвої діяльності (аудіювання, говоріння, читання, письмо). Проте практика свідчить, що діалогічному мовленню не приділяється належна увага на уроках, діти не володіють навичками спілкування як з однолітками, так і зі старшими людьми, не уміють доказово аргументувати свою думку чи делікатно апелювати опоненту. Необхідно шукати нові підходи до формування мовленнєвої культури школярів та виховання високо розвинутої мовної особистості.

Значний вклад у дослідження питання формування діалогічного мовлення внесли такі вчені як Л.Варзацька, М.Вашуленко, А. Зимульдінова, К.Пономарьова, В.Мельничайко, Е. Палихата, Я.Радевич-Винницький.

Проте і сьогодні дана проблема залишається актуальною, оскільки не у повному об'ємі охарактеризовано види діалогічного мовлення та особливості їх використання у початковій школі, недостатньо розроблені методичні шляхи формування діалогічного мовлення, не визначено вплив комунікативної діяльності учня на його виховання. Ці питання і стали предметом нашого дослідження.

Мета статті полягає у розкритті особливостей формування діалогічного мовлення у молодших школярів та їх вплив на особистісні якості учня.

Державний стандарт початкової освіти визначає, що метою мовно-літературної галузі є розвиток особистості дитини засобами різних видів мовленнєвої діяльності, формування ключових, комунікативної та читацької

компетентностей; розвиток здатності спілкуватися українською мовою для духовного, культурного, національного самовияву, послуговуватися нею в особистому й суспільному житті, у міжкультурному діалозі [1, с. 13]. Спілкування як мовленнєва діяльність, що відбувається заради досягнення певних життєвих цілей, реалізується як в усній, так і в писемній формі. Нас зокрема цікавить усна форма, яка виражається через діалогічне та монологічне мовлення.

Діалогічне мовлення у науковій літературі трактується як «комунікативний акт, у якому має місце зміна ролей мовця і слухача. Він відбувається в певній ситуації спілкування і є її продуктом. Ситуація спілкування охоплює обстановку, в якій відбувається розмова, стосунки між співрозмовниками, мовленнєве спонукання і процес діалогізування» [4,с.38]. Якщо учень уміє оцінювати ситуацію спілкування, підтримувати розмову, доречно використовує усталені формули мовленнєвого етикету, розгортає діалог, дотримується культури поведінки, то усе перелічене яскраво свідчить про становлення його мовленнєвої компетентності. В. Сухомлинський вважав, що уміння спілкуватися, говорити, висловлювати свою думку є найважливішим досягненням, яке віддзеркалює інтелектуальну діяльність школяра, та є показником мовленнєвого розвитку дитини.

Досягнути високих результатів учитель може наполегливою систематичною продуманою діяльністю, яку необхідно проводити у класі з перших днів навчання. Сучасні науковці Власенко О.В., С. Дубовик, К. Пономарьова рекомендують ще на етапі навчання грамоти розвивати уміння першокласників давати повні, розгорнуті відповіді на запитання вчителя чи однокласників, вступати у діалог на доступні теми [2, 3, 6]. Особливу роль у формуванні комунікативних умінь вчені відводять казці, оскільки вона є зрозумілою для цієї вікової категорії, діти легко вчаться спілкуватися на основі діалогів героїв, повторюють їх репліки від першої особи, розігрують сценки. Наступний етап пов'язаний з правильним грамотним оформленням власних висловлювань: репліка - запитання і репліка – відповідь. В ігровій формі першокласники

опановують інтонування речень, забарвлюючи їх різними емоційними відтінками, вчать володіти невербальними засобами ведення діалого-розповіді та діалогу-бесіди. Велику увагу дітей слід привертати до засвоєння форм звертання, які властиві українській мові, відпрацьовувати використання етикетних форм мовлення та слідкувати за їх уживанням у щоденному спілкуванні, навчальному та ситуативному. Таким чином, молодші школярі не тільки розвивають своє мовлення, але й вчать співпрацювати, практично взаємодіяти один з одним. Це позитивно впливає на мікроклімат у класі, спільна діяльність об'єднує дітей, формує комфортну психоемоційну атмосферу. Розвиток діалогічних умінь стимулює формування вольових якостей дитини, покращує пам'ять, розвиває мислення, увагу та сприяє інтелектуальному та культурному зростанню, оскільки психічний розвиток дитини безпосередньо пов'язаний з розвитком мови. Про це свідчать і дослідження вченої Н.Сіранчук, яка вважає, що формування активного мовлення слугує «основою для всього психічного розвитку дитини і, зокрема, для розвитку спілкування й діалогу з іншими» [7, с.152]. То ж спілкування є природньою необхідністю дитини, особливо зі своїми однолітками. Враховуючи цю особливість розвитку молодших школярів, вчителі Нової української школи активно запроваджують на уроках навчальний діалог. Комунікація відбувається у малих групах під час спільного виконання певного завдання. Така взаємодія сприяє формуванню самостійності школярів, стимулює їх уміння говорити на певну тему, обмінюватися думками, дискутувати, доводити свою позицію, дотримуючись правил спілкування у групі. Навчальний діалог буде ефективним за умови активної взаємодії між учнями та тісної співпраці між учнем та вчителем. Наступні етапи роботи над формуванням діалогічного мовлення наповнюються дещо складнішими та різноманітнішими завданнями:

- доповнити і продовжити розмову;
- створити оповідання чи казку, у якому передбачено діалог персонажів з використанням прислів'їв і приказок;

- створення діалогу за аналогією до зразка, але зі зміною ситуації, співрозмовника, мети спілкування;
- доповнення пропущених реплік діалогу;
- складання діалогу за ситуативними малюнками;
- самостійне складання діалогів за вказаними ситуаціями, метою спілкування, мовними завданнями.
- інсценізація діалогу за вказаною ситуацією.

Побудові діалогів передують підготовча робота, яка складається з певних етапів:

1. Введення школяра в тему;
2. Осмислення мовленнєвої ситуації (де?, коли відбувається подія?, про що йде мова?).
3. Визначення психоемоційного стану дійових осіб;
4. Складання запитань, які можуть виникнути у кожного персонажа;
5. Формулювання прогнозованих відповідей;
6. Визначення способів спілкування героїв (вербальні, невербальні: жести, міміка; фізичні дії: потискання рук, знизування плечима).
7. Розподіл ролей;
8. Інсценізація.

Слід зазначити, що формувати діалогічне мовлення можна не тільки на уроках української мови. Під час вивчення природничо-математичного чи художньо-естетичного циклу вчитель спонукає дітей грамотно спілкуватися, аргументувати власну точку зору, дотримуючись правил граматики, орфоєпії, мовленнєвого етикету. Адже інтегративний підхід при формуванні діалогічного мовлення у початковій школі передбачає перенесення отриманих знань та умінь на суміжні галузі й застосування їх у нових умовах. А принцип доступності уможливорює постановку посильних вимог на кожному наступному етапі навчання. Зокрема, починаючи з 2 класу, учні початкової школи спроможні працювати з картками, на яких зазначені ситуативні вправи. Завдання стосуються реальних подій чи явищ, містять казкові чи уявні елементи або складаються за сюжетним малюнком. Будуючи діалог, діти опираються на свій

досвід, набутий у результаті спостережень за довкіллям. Використовуючи природничий матеріал, вчитель може запропонувати школярам створити діалоги з казковими елементами. Основу для них становлять розповіді з роздумами про реальні явища та процеси природи (наприклад, кругообіг води, підготовка тварин до зими, роль сонця в житті рослин). Подаємо орієнтовний зразок (за О. Петрик) [5, с.11].

Картка № 1

Завдання: складіть і розіграйте діалог за сюжетним малюнком.

Учасники діалогу: Їжачок та Білочка.

Місце: парк або ліс.

Ситуація: розмова між тваринками.

Мета: з'ясувати особливості їхньої підготовки до зими.

Мовленнєво-комунікативне завдання:

1. Дотримуйтеся правил спілкування.
2. Правильно звертайтеся до співрозмовника : Білочко, Їжаче.
3. Уживайте слова ввічливості: будь ласка, прошу, вибач, перепрошую, дякую.
(Для учнів 3-4 класу цей пункт можна не заповнювати, оскільки діти мають самостійно добирати ввічливі слова відповідно до ситуації).
4. Уживайте слова: скоро, осінь, восени, зима, взимку, готуватися, житло, хутро, зимова сплячка, листя.
5. Дотримуйтеся відповідної інтонації, міміки, жестів.
За аналогією можна створити картки на різні теми :
  - У бібліотеці (книжковому магазині).
  - Розмова по телефону з другом (виклик лікаря).
  - Краплинка роси і сонечко.
  - Мої канікули.
  - Знайомство на дитячому майданчику (в музичній чи спортивній школі).
  - Новорічне свято (Різдвяні свята, Колядування).
  - В аптеці.
  - На прогулянці в парку (в лісі).

- Подорож сніжинки (весняного струмочка).
- Синичка і горобець (ромашка і троянда).

Систематичне використання схожих завдань з наростанням рівня складності та вибір теми для діалогування в залежності від рівня навченості учнів у класі урізноманітнить діяльність вчителя на уроці, розвиватиме не тільки комунікативні уміння, а й творчі здібності дітей, їхню уяву та фантазію.

Досконале володіння рідною мовою є необхідною умовою для подальшого здобуття знань та успішної особистісної реалізації. Адже в сучасному суспільстві невпинно зростає соціальний запит на високо розвинутих, інтелектуальних, духовно багатих особистостей в високому рівні світоглядних цінностей та мовленнєвої культури, здатних вибудовувати партнерські стратегії та співпрацювати у різних життєвих обставинах.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Вашуленко М.С. Нова українська школа: методика навчання інтегрованого курсу «Українська мова» у 1-2 класах закладів загальної середньої освіти на засадах компетентнісного підходу: навч.-метод. посіб./М.С. Вашуленко. К.: Видавничий дім «Освіта», 2019. 192 с.
2. Власенко О.В. Розвиток діалогічного мовлення молодших школярів. Управління школою. 2005. №22-24, с. 21-22.
3. Дубовик С. Аудіювання на уроках української мови . Початкова школа. 2002.№3. с.8
4. Зимильдінова А., Філь Г. Діалог як форма усного мовлення учнів початкових класів. Початкова школа, 2014, № 3, с. 37-39.
5. Петрик О. Розвиток діалогічного мовлення молодших школярів. Початкова школа. 2005. № 11. С. 8-11.
6. Пономарьова К.І. Формування комунікативної компетентності молодших школярів у процесі навчання української мови: посіб. Київ , 2019. С.131.
7. Сіранчук Н. М. Формування лексичної компетентності молодших школярів у руслі концепції розвивального навчання. Вісник Глухівського

національного педагогічного університету імені Олександра Довженка. Сер.
Педагогічні науки. 2015. Вип. 28. С. 150-156.